

Вольга Трацяк
Volha Tratsiak

Варшаўскі ўніверсітэт, Польшча

University of Warsaw, Poland

e-mail: vtratsiak@uw.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8803-7075>

Выкладанне прадмета “Тэорыя і практыка польска-беларускага і беларуска-польскага перакладу” для студэнтаў II ступені навучання на кірунку *беларуская філалогія з вывучэннем англійскай мовы*

Teaching the Course “Theory and Practice of Polish-Belarusian and Belarusian-Polish Translation” within the MA Program *Belarusian Philology with English Language Study*

Abstract: This article discusses a method of teaching literary translation as part of the course “Theory and Practice of Polish-Belarusian and Belarusian-Polish Translation” for MA students in the program *Belarusian philology with English language study*. The article provides an example of the analysis of a Belarusian text and selected fragments of students’ translations into Polish.

Keywords: Polish-Belarusian and Belarusian-Polish translation, literary translation, translation, Belarusian Philology, teaching.

Рэзюмэ: Артыкул дэманструе спосаб выкладання мастацкага перакладу на занятках па “Тэорыі і практыцы польска-беларускага і беларуска-польскага перакладу” для студэнтаў II ступені навучання на кірунку *беларуская філалогія з вывучэннем англійскай мовы*. У рабоце прыводзіцца прыклад аналізу беларускага тэксту і выбраных фрагментаў студэнцкіх перакладаў на польскую мову.

Ключавыя словы: польска-беларускі і беларуска-польскі пераклад, мастацкі пераклад, перакладчыцкія навыкі, беларуская філалогія, выкладанне.

Выкладанне прадмета “Тэорыя і практыка польска-беларускага...”

Прадмет “Тэорыя і практыка польска-беларускага і беларуска-польскага перакладу” ў праграме кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта пачаў выкладацца з 2012/2013 акадэмічнага года. Ад пачатку прадмет быў скіраваны да старшых курсаў студэнтаў беларусістыкі. Спецыфіка прадмета патрабуе ад студэнтаў кампетэнцыі не толькі на ўзроўні мовы, але і добрай арыентацыі ў культуры моўнага асяроддзя, з якой бярэцца тэкст або на якую перакладаецца. Крытэрыі ўдзелу ў прадмеце акрэсліваюцца ўзроўнем валодання мовы, які не можа быць ніжэйшы за B2 (паводле еўрапейскага стандарту).

Галоўнай мэтай прадмета з’яўляецца азнамленне студэнтаў з асноўнымі сусветнымі кірункамі ў тэорыі мастацкага перакладу і практычнае выкарыстанне здабытых ведаў ва ўласных працах над перакладам. Наўмысным эфектам заняткаў з’яўляецца развіццё ў студэнтаў перакладчыцкіх навыкаў і кампетэнцый, асэнсаванне ролі аўтара арыгіналу і творчасці перакладчыка, усведамленне намаганняў і аб’ёму працы, а таксама прафесійнай этыкі і адказнасці за інтэлектуальную ўласнасць.

Прадмет разлічаны на 60 акадэмічных гадзін і рэалізуецца на працягу двух семестраў. Прыкладныя тэмы заняткаў:

1. Пераклад паэзіі для дарослых і дзяцей.
2. Пераклад празаічных твораў.
3. Пошукі сэнсу ў тэксце.
4. Культурны код у перакладзе.
5. Змест імплісітэ (*implicite*) і эксплісітэ (*explicite*).
6. Гісторыя перакладу Бібліі на беларускую і польскую мовы.
7. Пераклады літаратуры для дзяцей.
8. Лакалізацыя камп’ютарных гульняў.
9. Аўдыёвізуальны пераклад.

Практычнай мэтай прадмета з’яўляецца прадстаўленне студэнтам магчымасці асабіста адчуць варштат перакладчыка і адказаць сабе на пытанне, ці такі від дзейнасці яны хацелі б абраць у будучыні. Заняткі праводзяцца ў выглядзе міні майстар-класаў і суправаджаюцца

дыскусіямі па пытаннях выкананай дамашняй работы. Выкладчык пакідае студэнтам аўтаномію ў выбары розных перакладчыцкіх рашэнняў пры ўмове, што студэнт здолее іх аргументаваць.

Так, з самага пачатку існавання прадмета было закладзена, што кожная тэма, якая прапісана ў праграме прадмета, найчасцей звязана з практычнай работай – перакладам тэксту. Працы студэнтаў заўсёды рэалізуюцца ў некалькі этапаў і абапіраюцца на дыскусіі, абмен думкамі, ідэямі ці спосабамі пошуку моўнай эквівалентнасці. Галоўнай і вядучай мэтай прадмета з’яўляецца не сам тэкст перакладу, хоць ён і важны пры ацэнцы ўсёй зробленай работы. Ацэньваецца, перш за ўсё, праца над перакладам, творчыя пошукі студэнта, яго падыход да працы з тэкстам і словам. Значыць, пераклад ацэньваецца з улікам праведзенай студэнтам работы над тэкстам.

Для практычнай часткі заняткаў выкарыстоўваюцца празаічныя і аўдыёвізуальныя тэксты, дзе першыя – гэта кароткія апавяданні на мове арыгінала, а для рэалізацыі задання па аўдыёвізуальным перакладзе студэнты самі выбіраюць кароткі фільм, праграму ці гумарэску, якія павінны быць не даўжэйшыя за 10 хвілін.

Чаму кароткія апавяданні? Ідэя была такая, каб студэнты маглі працаваць з закрытай формай, якая мае пачатак, развіццё і заканчэнне. Кароткая форма тэксту мае быць узорам для рэалізацыі больш аб’ёмных твораў у будучыні. На працягу адзінаццаці гадоў выкладання прадмета была распрацавана пэўная база тэкстаў, якая прапануецца студэнтам на пачатковым этапе працы з перакладам. Напрыклад, Ліна Багданава “Палёт магчымасцей, намераў і пачуццяў. Апавяданне-кур’ёз”, Янка Брыль “Memento Mori”, Барыс Сачанка “Дарога праз лес”, Славамір Мрожак (польск. Sławomir Mrożek) „Słoń”, „Zero” і іншыя. Ніжэй дэманструецца праца над адным з тэкстаў, з якім сустракаюцца студэнты на першых занятках па беларуска-польскім перакладзе.

Першым тэкстам, над якім працуюць студэнты, з’яўляецца апавяданне Барыса Сачанкі “Дарога праз лес” [Сачанка 1981]. Падчас першага

знаёмства з тэкстам студэнты ўсведамляюць, што яго аналіз, які трэба правесці да перакладу на іншую мову, звязаны не толькі з разуменнем зместу, але і стылем твора, яго жанрам, лексічнымі асаблівасцямі (уласнымі назвамі, безэквівалентнай лексікай, размоўнымі словамі, устарэлай лексікай і інш.). Такі аналіз значна адрозніваецца ад таго, з якім студэнты сустракаліся раней, і патрабуе адказаў на пытанні, якія развіваюць крытычнае мысленне [Winiarek 2022]. Студэнты ў працэсе аналізу робяць уласныя высновы, а ў далейшым прымаюць самастойныя рашэнні. Прыкладныя пытанні да ўступнага аналізу тэксту:

1. З якой формай тэксту мы маем справу?
2. Ці звязаны загаловак і форма тэксту з яго зместам?
3. Ці моцна тэкст звязаны з культурай мовы, на якой напісаны?
4. Ці магчыма адаптацыя прадстаўленага твора ў культуры мовы перакладу?
5. Калі ёсць магчымасць адаптацыі тэксту-арыгінала да культуры мовы-перакладу, якія сэнсы або словы ў тэксце могуць быць зменены (адаптаваны)?
6. Ці сустракаецца ў тэксце безэквівалентная лексіка?
7. Ці ёсць у тэксце крылатыя словы, ідыёмы?
8. Ці назіраецца ў тэксце з'ява імплісітэ (*implicite*) і эксплісітэ (*explicite*)?
9. Ці напісаны тэкст ў адным стылі?
10. Што абавязкова павінна быць захавана ў перакладзе аналізаванага тэксту?

Уступны аналіз тэксту Барыса Сачанкі “Дарога праз лес” паказвае, што гэта твор з нескладаным зместам. Пабудаваны па прынцыпе рэтраспекцыі, з невялікай колькасцю дыялогаў і зместам, які можна лёгка адаптаваць да польскай культуры. Уласныя назвы – імёны і назвы мясцовасцей – вельмі сугучныя з польскімі, патрабуюць дробнай карэктуры, каб загучалі аўтэнтычна па-польску. У апавяданні сустракаецца безэквівалентная лексіка і сітуацыя імплісітэ (*implicite*).

Змест апавядання “Дарога праз лес” адносіцца да неакрэсленай сучаснасці, якая пераплятаецца

з эпохай II сусветнай вайны, калі галоўны герой апавядання Леанід быў партызанам, маладым хлопцам, закаханым у школьную сяброўку Ніну. На адным са школьных вечароў Леанід выкраў Нінін фотаздымак і ўвесь час насіў яго пры сабе, у кішэні гімнасцёркі. Адноўчы падчас ваенных дзеянняў Леаніду давялося ўцякаць ад немцаў і, каб іх ашукаць, яму прыйшлося скінуць гімнасцёрку, у якой застаўся фотаздымак. Па фотаздымку немцы адшукалі Ніну. Хацелі катаваннямі прымусіць дзяўчыну сказаць ім, кім быў той уцякач. Дзяўчыну расстралялі, нічога ад яе не даведаўшыся. Пра смерць Ніны Леанід даведаўся толькі праз некалькі тыдняў. Зразумела было, што, ратуючы сябе, Леанід загубіў сваю каханую.

У пасляваенным жыцці галоўны герой працуе настаўнікам у вясковай школе. Кожны дзень ён ходзіць той самай дарогай, па якой на расстрэл вялі Ніну. Людзі з вёскі не разумеюць, чаму Леанід у школу ходзіць сцежкай праз лес, калі ўжо даўно ў іх мясцовасці пабудавалі новую і зручную дарогу.

Аб’ём тэксту “Дарога праз лес” складае 742 словы. Для працы над перакладам апавядання дзеліцца на чатыры часткі, над якімі студэнты працуюць на працягу чатырох заняткаў (чатырох тыдняў). На кожнай сустрэчы студэнты зачытваюць свае пераклады, пасля чаго абмяркоўваюць самыя складаныя моманты ў рабоце. Выкладчык за кожным разам просіць студэнтаў дзяліцца ідэямі пошуку найлепшых эквівалентаў, стратэгіямі перакладу асобных фрагментаў твора. Аналагічна праходзяць усе чатыры сустрэчы. Пятая сустрэча – гэта прэзентацыя фінальнай версіі перакладу на форуме групы. Аб’ём штотыднёвай працы невялікі, але патрабуе ад студэнта паслядоўнасці і цярдлівасці ў адносінах да перакладу і карэктуры, сістэматычнасці ў рабоце. Дадатковым досведам, які здабываюць студэнты на гэтых занятках, з’яўляецца ўменне прымаць канструктыўную крытыку на тэму зробленай працы ад выкладчыка і калег, з іншага боку, навучэнцы практыкуюць асабістую культуру маўлення, вучацца крытыкаваць суразмоўцаў, не крыўдзячы іх.

Выкладанне прадмета “Тэорыя і практыка польска-беларускага...”

Кожная частка апавядання “Дарога праз лес” мае свае асаблівасці і пры перакладзе на польскую мову патрабуе розных творчых падыходаў. Першая частка – гэта два першыя абзацы, якія складаюцца са 127 слоў і канцэнтруюцца на апісанні прыроды і стварэнні атмасферы апавядання, дзе вялікую ролю адыгрывае лясная дарога, па якой ходзіць галоўны герой. Складанасці ў гэтай частцы ўзнікаюць пры спробе перакладу наступных сказаў:

[...] *дзе-нідзе пракідаюцца танклявыя беластвольныя бярозкі;*

То тут, то там на дарозе плеснеюць, гніюць доўгія дрыгвяністыя брады з жабамі ў стаячай, цвілой вадзе; Дрэвы адно ў адно: тоўстыя, старыя, з бародамі сівога моху на ствалах.

Задачай студэнта з’яўляецца спроба зразумець тэкст не праз значэнні слоў, а праз вобразы. У гэтым месцы студэнтам дазваляецца нязначна парушыць змест, каб захаваць вобразнасць, якую стварыў аўтар. Прывядзём тры прыклады рэалізацыі перакладу выбраных сказаў студэнтамі розных гадоў:

[...] *gdzieniegdzie przenikają chuderlawe brzoźki; To tu, to tam na drodze pleśnieją, gniją długie błotniste bajora z żabami w stojącej, zatęchłej wodzie; Drzewa jedno obok drugiego: grube, stare, z brodami siwego mchu zdobiącymi pnie.* (пераклад Барбары Ружэк)

* * *

[...] *gdzieniegdzie przebijają się cienkie, białopniowe brzoźki; To tu, to tam, po drodze pleśnieją i gniją pociągłe, grzaskie kałuże, z ropuchami co rechczą w stojącej, zzieleniałej wodzie; Drzewa bliźniaczo podobne – grube, stare, z zarostem szarego mchu na pniach.* (пераклад Альберта Вяжбіцкага)

* * *

[...] *gdzieniegdzie prześwitują drobne brzoźki o białych pniach; Na drodze to tu, to tam da się zauważyć pleśniejące, gnijące, długie błotniste brody z żabami w stojącej, pokrytej rzęsą wodzie.*

Drzewa wyglądają identycznie: grube, stare, z pniami pokrytymi siwym mchem. (пераклад Караліны Баркоўскай)

Гэты кароткі фрагмент патрабуе ад студэнтаў творчага пошуку, выбар эквівалентаў часта залежыць ад асабістых магчымасцей студэнта, яго слоўнікавага запasu, начытанасці і эстэтычных уражанняў. Перакладаючы гэтыя сказы, студэнты маюць магчымасць праявіць сваё красамоўства або папоўніць слоўнікавы запас і пазнаёміцца з новымі лексемамі як у беларускай, так і ў польскай мове.

Цікавым фрагментам у тэксце з’яўляецца таксама дыялог паміж настаўнікам і жыхаром вёскі, дзе выкарыстоўваюцца два розныя стылі маўлення:

– *Чого гэта, Акімавіч, брадамі ходзіце? Ёсцэка ж дарога праз сенажаць... Куды прамей...*

Настаўнік усміхаўся, хутчэй сабе, чым субяседніку, і задуменна казаў:

– *Лес люблю... Ды і прывык хадзіць па гэтай дарозе...*

Часам студэнты вырашаюць адмыслова падкрэсліць розніцу ў сацыяльным статусе суразмоўцаў, і тады некаторыя з іх выкарыстоўваюць вядомыя ім дыялекты польскай мовы або памылкі, якія дапускаюць палякі ў гутарковым стылі. Гэты ж фрагмент у перакладах студэнтаў:

– *Czytu tu, Leonid, bajorami leziesz? Je przecā droga przyz lonke.. tędy szybcij...*

Nauczyciel uśmiechał się, prędeż do samego siebie, niż do współt rozmówcy, i zamyślenie powiedział:

– *Las lubię... I też przywykłem do chodzenia po tej drodze.* (пераклад Барбары Ружэк)

* * *

– *A co to, Akimawicz, brodami chodziecie? Przecie je droga przez łąkę. Ile to prościej.*

Nauczyciel uśmiechał się, bardziej do siebie, niż do współt rozmówcy i z zadumą mówił:

– *Las lubię... I w ogóle się przyzwyczailem do tej drogi...* (пераклад Альберта Вяжбіцкага)

* * *

– Co wy, Akimowicz, przez brody chodzicie? Przecież jest droga przez łąkę... O ile prościej...
Nauczyciel uśmiechał się, bardziej do siebie, niż do rozmówcy i odpowiadał:
 – *Lubię las... No i przywykłem do chodzenia tą drogą...*
 (пераклад Караліны Баркоўскай)

Важнымі момантамі пры перакладзе апавядання “Дарога праз лес” з’яўляюцца дбаласць аб захаванні формы тэксту і аўтарскіх сэнсаў, недапушчэнне надінтэрпрэтацыі і дадання інфармацыі “ад сябе”. Дадатковай увагі патрабуе сітуацыя імплісітэ і спроба захавання гэтага сэнсу там, дзе запланаваная яго аўтар:

“Ніна... Ты нічога не ведала. Я не асмеліўся падысці да цябе ні на адным школьным вечары, не рашыўся нават пра ўсё напісаць. Не ведала ты і пра тое, хто выкраў у цябе з партфеля твой здымак...”. Ці не ён, той здымак, і загубіў усё – мару, каханне. А ён, Леанід, так бярог яго. І ў цяжкіх, крываваых баях пры адступленні, і ў школе той, куды трапіў неўзабаве пасля ранення, – усюды здымак быў з ім, як напамінак аб далёкім шчасці.

У перакладзе Барбары Ружэк:

„Nino...Ty o niczym nie wiedziałaś. Nie ośmieliłem się do ciebie podejść na ani jednym szkolnym wieczorze, nie zdecydowałem się nawet o wszystkim napisać. Nie wiedziałaś i o tym, że ukradłem z twojego tornistra twoje zdjęcie...”. Czy nie ono, to zdjęcie, i zniszczyło wszystko – marzenie, miłość. A on, Leonid, chronił go. I w ciężkich, krwawych bitwach, podczas odwrotów i w szkole, tej, do której trafił po tym, jak został ranny, wszędzie fotografia była z nim, jak przypomnienie o odległym szczęściu.

Студэнтцы ўдалося вельмі блізка перадаць змест, стыль і настрой прадстаўленага фрагмента, а дадаткова захаваць недасказанасць (імплісітэ), інфармацыю, якая ў гэтым месцы павінна быць схаваная, а раскрытая толькі ў фінальнай частцы апавядання.

У трэцяй частцы твора студэнты сустракаюцца са словам *гімнасцёрка*, якое ў беларуска-польскім перакладзе належыць да безэквівалентнай лексікі. Эквіваленты, якія прапаноўваліся студэнтамі, былі вельмі розныя. Гімнасцёрка перакладалася як *kurtka, bluza, kurtka wojskowa*, была таксама прапанова транслітарацыі гэтага слова са спасылкай пад тэкстам: **gimnastiorka – luźna bluza, element sowieckiej munduru*.

Праца з тэкстам Барыса Сачанкі “Дарога праз лес” дазваляе на практыцы сустрэцца з такімі паняццямі агульнай тэорыі перакладу, як адэкватнасць, эквівалентнасць, безэквівалентнасць і перакладальнасць [Чарота 2010: 13–22]. На аснове твора разглядаюцца пытанні спосабаў і традыцый перадачы ўласных імёнаў, стылістыка мовы і складання моманты беларуска-польскага перакладу.

На працягу двух семестраў студэнты выконваюць чатыры пераклады літаратурных твораў і аднаго аўдыёвізуальнага тэксту. Практика паказвае, што да кожнай работы студэнты падыходзяць з вялікім энтузіязмам і зацікаўленнем. Вельмі часта здараецца так, што на гэтых занятках раскрываюцца таленты, пра якія не ведалі ні выкладчык, ні самі студэнты.

Прадмет “Тэорыя і практыка мастацкага перакладу” дасканала ўпісваецца ў праграму II ступені навучання на кірунку беларуская філалогія з дадатковым вывучэннем англійскай мовы. На працягу двух семестраў студэнтам даецца магчымасць азнаёміцца з тэорыяй перакладу і перакладчыцкімі тэндэнцыямі, даведацца пра найбольш папулярныя напрамкі і вядучыя школы перакладу. Для навучэнцаў ствараюцца ўмовы практычна выкарыстаць здабытыя веды і прадэманстраваць іх. У сваіх работах студэнты маюць магчымасць аднесціся да пастулатаў тэорыі Станіслава Бараньчака па пытаннях узаемадзеяння формы і зместу [Вагаўчак 1992: 13–21], прымяніць і замацаваць веды па праблемах адаптацыі і трансфармацыі безэквівалентнай лексікі [Nida 2009: 64–69; Чарота 2010: 20–24; Liseling Nillsson 2012: 16–28], выкарыстаць паняцці сэнсу ў тэксце

Выкладанне прадмета “Тэорыя і практыка польска-беларускага...”

[Pisarska, Tomaszkiwicz 1998: 74–92] і прымяніць яго на розных узроўнях перакладу.

Практычны складнік заняткаў дазваляе студэнтам усвядоміць, з якім аб’ёмам працы звязаны пераклад і якія патрабаванні ставяцца да перакладчыка. Дадаткова гэты прадмет дапамагае развіваць крытычнае мысленне і дае вопыт выканання самастойнай творчай работы.

Літаратура

- Сачанка Б., 1981, *Апавяданні, аповесці*, т. 1, Мінск [Sačanka B., 1981, *Apawâdannì, aповесці*, t.1, Minsk].
- Чарота І.А., 2010, *Тэорыя і практыка мастацкага перакладу*, Мінск [Čarota Ĭ.A., 2010, *Tëoryâ i praktyka mastackaga perakladu*, Minsk].
- Barańczak S., 1992, *Ocalone w tłumaczeniu*, Poznań.
- Liseling Nilsson S.A. L., 2012, *Kod kulturowy a przekład : na podstawie wybranych utworów Astrid Lindgren i ich*

polskich przekładów = The cultural code and translation : the case of selected works by Astrid Lindgren into Polish, Stockholm.

Nida E.A., 2009, *Zasady odpowiedności*, przekł. A. Skucińska, [w:] P. Bukowski, M. Hydel (red.), *Współczesne teorie przekładu. Antologia*, Kraków, s. 51–69.

Pisarska A., Tomaszkiwicz T., 1998, *Współczesne tendencje przekładoznawcze*, Poznań.

Winiarek M. (red.), 2022, *Praktyczny przewodnik po myśleniu krytycznym*, Warszawa.

Выбраныя публікацыі / Wybrane publikacje / Selected Publications

- Tratsiak V., 2020, *Współczesna polityka językowa na Białorusi*, [w:] B. Jagusiak, A. Jagiełło-Tondera (red.), *Język w dyskursie o bezpieczeństwie*, Warszawa, s. 148–160.